

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
מסעי
תמוז ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מדוע נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ולא "בתוכו".
דין קריעה וברכה ברואה מקום בית המקדש בחרבנו, התייחסות לאלו שאינם קורעים בבואם לכותל המערבי, וכיצד יש לנהוג להלכה למעשה.
האם הברכה על הקריעה היא מעומד. אלו מצוות ברכתן מעומד? וביאור סימן על"ץ של"ם.

מה הסיבה שצריך לברך על הלבנה מעומד, פירוש מאמר הגמרא שהמברך על הלבנה "כמקביל פני שכינה", דברי בעל איגרות משה בדעת רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע במחלוקתם מאימתי מברך על הלבנה, והאם הברכה מעומד תלויה במחלוקת זו.

השלמה בעניין פתח גנובה, וטעות בקריאת מפיק ה"א.

ביאור קטע במאמר "תנורו של עכנאי" מאת כמהר"ר נסים רצאבי זצ"ל שיום פטירתו חל בשבת הבאה.

דברי מהר"ם שי"ף בעניין זה, ומתי שידך "להעמיס" פירושים על מאמרי חז"ל ושיתקבלו כראוי.

הזמנת הציבור הקדוש לשמחת הבר מצווה של ה"ה דוד רצאבי הי"ו בן זקונים למרן שליט"א.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 340
מספר השיעור בדיסקים – 214

השיעור מוקדש להצלחת
הרב אוהד בן שמעון נהרי הי"ו
ולהצלחת כל משפחתו.
המקום ברוך הוא ישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו
וימלא כל משאלות ליבו לטובה, אכי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת הרב אוהד בן שמעון נהרי הי"ו ולהצלחת כל משפחתו.

מדוע נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" ולא בתוכו.

כתוב בפסוק בפרשת תרומה, בעניין הקמת המשכן, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם וְשִׁמּוֹת כִּי, ח"ו. המשכן גם נקרא 'מקדש'. הקב"ה מצווה לעשות מקדש, בכדי שהוא ישכון בתוכו. מדייקים חז"ל, 'בתוכו' לא נאמר, אלא 'בתוכם'. דהיינו, לכאורה היה צריך לסיים, 'ושכנתי בתוכו'. אמנם מאמר חז"ל זה אינו נמצא בספרי חז"ל שבידינו, אבל הביאור הרבה מפרשים, כגון רבינו אפרים, מהר"ם אלשיך, כלי חמדה, ועוד. כנראה הדבר היה לפניו, מתוך ספרים של חז"ל שאבדו, וזהו אכן מאמר מפורסם.

ופירוש המדרש הוא, 'ושכנתי בתוכו' לא נאמר, אלא 'בתוכם', כלומר שעל יד השראת השכינה בבית המקדש, הקב"ה שורה בתוך כל אחד ואחד מישראל. דהיינו, בית המקדש אינו רק מקום מיוחד לעבודת ה', בהר המוריה אשר בירושלם עיר קדשנו ותפארתנו, אלא הוא משפיע ונכנס לתוך ליבו של כל אחד ואחד מישראל, בכל מקום שיהיה.

דין קריעה וברכה ברואה מקום בית המקדש בחרבנו, התייחסות לאלו שאינם קורעים בבואם לכותל המערבי, וכיצד יש לנהוג להלכה למעשה. הבאנו בס"ד בשע"ה והלכות עשיית זכר לחרבן סימן ק"ז סעיף ה' כך, הרואה מקום בית המקדש בחרבנו, בעוונותינו הרבים, דהיינו הר"ה בית או הכותל המערבי, צריך לומר תחילה את הפסוק בַּיִת קִדְּשָׁנוּ וְתִפְאֲרֵתֵנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לְשִׁרְפֵת אֵשׁ, וְכָל מַחְמַדֵּינוּ הָיָה לְחִרְבָּה וְיִשְׁעֵיהָ סִיד, י"ו. וזה דוקא כאשר הוא רואה את הר הבית מרחוק, או מקרוב יותר, כי בעוה"ר יש שם שיקוץ שו"מ. וכן אם הוא רואה את הכותל המערבי. ואחר-כך יקרע כל בגדיו (חוץ מהמעיל העליון וטלית-קטן

ו"גופיה"), אותם אינו צריך לקרוע, לצד שמאלו, עד שיגלה את ליבו. בידו, ולא במספרים או בסכין. מעומד, ולא מיושב. ולא יאחה קרע זה לעולם. לא אליכם, זהו כמו אדם ששמע שנפטר אביו או אמו, הוא צריך לקרוע את כל הבגדים. על קרובים אחרים, גם כן צריך לקרוע, אבל לא את כל הבגדים, מספיק לקרוע את הבגד העליון, בגד אחד. וגם הוא יכול לקרוע במספרים, וכן בישיבה. אבל הרואה מקום המקדש, צריך לנהוג לפחות כמו קריעה על אב ואם. וקריעה זו אינה מתאחה לעולם, כפי הדין שישנו בקריעה על אב ואם.

כדאי להוסיף, כי כמו שבקריעה על מת מברכים קודם הקריעה בעמידה בא"י אמ"ה דיין האמת, גם בנ"ד ראוי לומר קודם בעמידה, ברוך דיין האמת, בלא שם ומלכות. יש אחרונים שהוסיפו לומר עוד דברים, אך לפחות טוב לומר זאת.

ואם ראהו כבר בתוך שלושים יום, אינו צריך לקרוע, אפילו אם לא קרע בפעם הראשונה, כגון שהיה אז שבת ויום-טוב, או ששגג או הזיד ולא קרע. כלומר, אם הוא היה שם בתוך שלושים יום ולא קרע, הוא פטור מהקריעה. לא רק כשלא קרע בגלל שאסור, אלא אפילו אם לא קרע במזיד, וקל וחומר אם שגג ולא ידע שצריך לקרוע.

ובהערות ועיני יצחק את י"ב ביארנו, כי אמנם לדעת הרבה פוסקים, אין חיוב לקרוע את כל הבגדים כמו באב ואם, וכן שאפשר לקרוע במספרים. כשאומרים 'לקרוע ביד ולא במספרים', לפעמים קשה בהתחלה לקרוע את הבגד, כיון שיש שם קיפול, א"כ אפשר להתחיל לקרוע עם מספרים, או אולר או כלי אחר. אבל את עיקר הקריעה, שהיא באורך טפת, צריך לקרוע ביד. מה שאין כן בקריעה על שאר קרובים, או לפי דעת הפוסקים המקילים גם בנ"ד, אפשר לקרוע הכל עם מספרים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כגון שיש לו גם סוודר, הרי שהוא צריך לקרוע את שלשתם. א"כ, תחליט כמה צריך לקרוע, בכדי להראות ריבוי צער? הרי כי כל אחד קורע, לפי מה שהוא לובש. ממילא אי אפשר לומר, שהדבר נקרא להראות צער גדול יותר. משמע שיש בזה עניין מיוחד.

לכן אומר מוהר"ז, שהטעם הוא, מפני שזה רבו שלימדו חכמה, שהיא בלב. צריך להרגיש זאת. קיבלתי מהרב שלי את התורה, היינו כמו שנאמר וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חֲכָמָה וְדַעַת וְקִהַלֵּת אֵי טוֹוֹ. וכן נאמר, נִתְּתִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתָּבָנָה וְיִרְמִיחוּ לִי, ל"ב. לכן זאת הסיבה שצריך לגלות את הלב. צריכים לדעת, מה שאומרים שצריך לגלות את הלב, הדבר אינו כפשוטו. כי בגד העשוי לספוג את הזיעה, כגון גופיה, אותו לא חייבים לקרוע, ועדיין הדבר נקרא שהוא גילה את הלב. אבל אדם שאינו הולך עם בגד כזה, כגון בימים שאין בהם צורך ללבוש בגד כזה, או במקום שלא מקובל ללבשו, הרי שהוא צריך לגלות את הלב ממש. וכעין זה אנו פוסקים לגבי הבגד העליון, כגון המעיל, שאותו אין חייבים לקרוע. אכן האשכנזים מחמירים גם במעיל.

לפי טעם זה, יש לנו להוסיף ולומר כך גם בעניין חרבן ביתהמקדש. הטעם שצריך לקרוע עד שיגלה את ליבו, משום שנאמר וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, כמו שהקדמנו. זהו אותו הטעם, כיון שמטרת ביתהמקדש היא להשכין את השכינה, זה לא רק בתורת מקום שישנו בעולם המיוחד להקב"ה כביכול, שהרי שלמה המלך אומר, הִנֵּה שָׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּךָ, אֵף פִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי וְדַבְרֵי הַיָּמִים בִּי וְיִיחֹ, א"כ אין הכוונה שהקב"ה מצמצם את מקומו בביתהמקדש, אלא המטרה היא רק בכדי להתקרב לבני האדם. זהו שנאמר וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. ממילא בכדי להרגיש זאת, ולהתעורר לדבר זה, צריך לקרוע עד שיגלה את הלב.

אולם, למרות שישנם פוסקים המקילים בזה, ולפי דעתם אין חיוב לקרוע עד שיגלה את ליבו, ואפשר לקרוע גם בכלי, אבל לדעת רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע, חובה לקרוע את הכל. והסברנו את הטעם שפסקנו כך, למרות שמנהג ירושלים אינו כן, כיון שדין זה אינו רק בעניין קריעה על ירושלים, והיינו אומרים שכיון שאין עוד ירושלים בעולם אפשר לנהוג כמותם להקל, אלא דין זה נאמר בעוד כמה וכמה דינים אחרים. כגון, על רבו שלימדו תורה, גם שם צריך לקרוע עד שיגלה את ליבו. וכן באדם ששמע שמועה רעה, לא אליכם, "ברכת" ה', או על ספר תורה שנשרף. דין זה נאמר בעוד כמה מקרים, ולא דווקא בעניין קריעה על ירושלים. וכיון ששם אנו פוסקים כדעת הראשונים, שצריך לקרוע את הכל, א"כ הדבר משליך גם לגבי הקריעה על ירושלים. לכן, אין להתייחס למנהג ירושלים ר"ל כי אף שאין לנו מנהג בזה מהדורות שעברו, כיון שרוב הזמן לא היינו בארץ ישראל, אבל ההלכה היא על פי מה שפסקו רבותינו, שאנו סמוכים על שולחנם.

והבאתי בסוף הדברים, טעם נחמד לדבר זה, מרבינו זכריה הרופא, שהוא אחד מחכמי תימן הקדמונים, לפני כשש מאות שנה בזה"ל, ומצאתי למהר"ר זכריה הרופא בנימוקיו כת"י על הרמב"ם [הלכות תלמוד תורה פ"ה ה"ט], שנתן טעם יפה, למה התלמיד קורע על רבו עד שמגלה את ליבו. מה המיוחד בזה? בפשטות אנו מבינים את ההבדל, שכאשר הוא קורע על רב אחר או על שאר קרובים, שמספיק קרע אחד, כי בנ"ד צריך להראות צער יותר גדול, כיון שזהו רבו שלימדו תורה. אם כן גם על חרבן ביתהמקדש, צריך להראות צער יותר גדול. אבל כנראה שרבינו זכריה הרופא אינו מסתפק בטעם זה, משום שהרי אם האדם לובש חולצה אחת, קמין או ענתרי אחד, הוא קורע אותו עד שיגלה את ליבו. ואדם אחר הלובש שני בגדים, צריך לקרוע שנים. והשלישי שלובש שלשה בגדים,

וזהו גם הטעם לגבי "ברכת" ה', וכן בספר תורה שנשרף, כמו שנתבאר, שהלא כתוב 'נתתי את תורתך בקרבם, ועל לבם אכתבנה'. דברים חמורים אלו, ודומיהם, נוגעים עד הלב.

לצערנו במציאות, הרבה אנשים המגיעים לכותל המערבי, אינם קורעים. כתבנו בהמשך ההערה בעיניי שם, והנה נתפשט אצל רבים בזמנינו, שלא לקרוע כלל על ראיית מקום המקדש, על ידי הערמה של הקנאת הבגד לחבירו, מפני שחסים על בגדיהם. לא איכפת לאנשים שבית-המקדש נחרב, החולצה יותר חשובה להם, רח"ל, והדבר חמור מאד. הם מערימים, על ידי שמקנים את בגדם למישהו אחר, ונמצא שהבגד מושאל וממילא הוא פטור מלקרוע, כיון שבעל הבגד כעת מסתמא אינו מסכים שתקרענו בשביל בית-המקדש.

ובהמשך כתבתי כך, אבל כבר דחו זאת כמה מגדולי ההוראה בזמנינו, כמו ששמעתי. וכן פסקו בכמה ספרים, כגון בשו"ת פאת שדך [סימן נ"ז], וזכרון בצלאל [נדף קט"ז ע"ב ד"ה ולגבין], ובתולדות יעקב (קנייבסקי) [נדף קכ"ד]. ולענ"ד לולא דמסתפינא, יש ללמד עליהם זכות. רצינו לתרץ, למה העולם כיום אינו נוהג לקרוע. שהרי אולי יש סמך לפטור מקריעה לגמרי, על דרך שנתנו כמה אחרונים טעם למנהגם, שאין קורעים העומדים על המת בשעת יציאת נשמה, כי ראו שעל ידי זה לא ילכו אליו, כדי שלא יצטרכו לקרוע, ונמצא מת יחידי בעגמת נפש, כדלהלן חלק יורה דעה הלכות גוסס [הערה י"ז]. כמו כן כאן, עדיף לשכינת עוזינו שיבואו בניה להתחנן ולשפוך שיח לפניו בכותל המערבי, אשר ממנו לא זזה לעולם, ודו"ק. ומכל מקום למעשה, אין להקל.

זאת אמרנו רק בתורת לימוד זכות על אלה שאינם קורעים, שהרי ההלכה היא [שו"ע י"ד סימן ש"מ סעיף ה'] שהעומד בשעת יציאת נשמה, אם הוא רואה אדם מישראל שמסתלק מן העולם, הוא צריך לקרוע את בגדיו, וכן הוא

מנהגינו להלכה למעשה. אמנם בעדות אחרות לא נוהגים כן, והם עשו כך, משום שראו שאדם הנמצא במצב כזה, כיון שהוא יודע שיצטרך לקרוע את הבגד, א"כ הוא יעזוב את המת שימות לבדו. והרי כתוב בספרים, שהנשמה מצטערת מאד, אם האדם גוסס לבדו בשעת יציאת נשמה, כי נפשו משתוממת, בשעה שהיא יוצאת מגופו. הרי צריך להיות אתו ולומר 'שמע ישראל', תהלים ופסוקי התעוררות, וכדומה. אין לעזבו לבדו. א"כ כיון שראו שהאנשים עזבו את המת לבדו, החליטו שיותר טוב לוותר על הקריעה, בכדי שהאנשים יהיו אתו בשעת פטירתו. כנראה, גם השכינה מוותרת על הקריעה, מעדיפה שישאירו את החולצות שלימות, העיקר שיבואו להתפלל בכותל המערבי.

אבל אין זה עניין פשוט, ובהרבה ספרים עוררו על כך. כפי הנראה, קולא זו נתחזקה מאז שהכותל המערבי הוא תחת שלטון של יהודים, ויש אנשים החושבים, כי כיון שהערבים אינם שולטים בו כיום אלא היהודים, א"כ הם מרגישים כאילו ירושלם ובית-המקדש הם ברשותנו. אבל בעוה"ר, אנו רואים כיום איזה ב"רשותנו" הוא, ומה הם רוצים לעשות שם, ברחבת הכותל. האם שולטים בו יהודים, או ערביים. השלטונות נותנים יד אפילו לרפורמים ("שנפרמו" מהיהדות) לעשות כרצונם וכמאוייהם המוזרים והמקולקלים. אולם בכל אופן אין זה תירוץ, כי אפילו אם המקום יהיה תחת שליטה של יהודים שחרדים, אבל כיון שבפועל אין אפשר לבנות את בית-המקדש, עדיין הוא בחרבנו. כך כותב הגרש"ז אורבאך זצ"ל, בשו"ת מנחת שלמה [חלק א' סימן ע"ג], חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקודש והמקדש כנסיות של-נכרים וגם קברי גוים וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה, עדיין היא בחרבנה. א"כ מה שהיהודים כיום שולטים שם, ובהר הבית ובכל הסביבה, זה אינו כלום, כי בפועל ידיהם כבולות.

שערי יצחק – השיעור השבועי

באיזה 'אתר תיירות', או הכי הרבה ביקר בבית הכנסת ובמקום תפילה, אולי בבית הכנסת הכי קדוש בארץ ישראל, אך לא יותר מכך. אבל אין זאת המטרה. ואכן גם הוא בסוף דבריו כותב, מי שיראת ה' נוגעת בלבבו, וליבו עליו דווי על חרבן בית-המקדש שיבנה במהרה בימינו, וניתוסף עליו עגמת נפש בכל פעם שרואה מקום המקדש וירושלם, ודאי יעשה כהלכה. מי שמרגיש זאת, יעשה כפי ההלכה ויקרע. טוב, שלפחות הוא אמר גם את העניין הזה.

יש מי ששאל, אולי יש לימנע מלקרוע על הכותל, מצד יוהרא. והשבתי שיש מקור לתלות שהם לא קרעו כיון שהיו שם בתוך שלושים יום שפטורים מלקרוע. ולגבי הרואים עצמם (שיודעים שלא היו תוך ל' יום) אדרבה ילמדו ממנו לקרוע, ולא יאמרו אין מי שקורע.

שאלה מהקהל: מה הדין בחולו של-מועד?
תשובת מרן שליט"א: ישנם חילוקי דעות לגבי חולו של-מועד, אפילו בענייני אבילות ממש, דהיינו על מת רח"ל. אבל לדידן, שאנו פוסקים כי גם בחולו של-מועד יש חיוב קריעה, אם-כן הוא הדין בנ"ד. האשכנזים שפוטרים מקריעה על מת בחוה"מ, ממילא גם כאן יש צד לפטור. כמובן שבשבת ויו"ט אסור לקרוע, אבל אפילו בערב שבת, חייבים לקרוע. זוהי ההלכה לדידן. ואפילו אם לא יקרע את כל בגדיו, לפחות שיקרע בגד אחד, והוא יכול להשתמש בבגד זה כמה פעמים, דהיינו אם הוא יבקר שם עוד פעם, הוא יכול לעשות בו עוד קרע. כפי הדין לגבי קריעה על אב ואם, שאם לאדם כבר יש קרע בגודל טפח (8 ס"מ), מוסיף עליו ומגדילו בטפח. ואסור לאחות קריעה זאת לעולם. או שירד ג' אצבעות (6 ס"מ), ויקרע עוד קרע.

שאלה מהקהל: האם צריך להישאר עם החולצה הקרועה?
תשובת מרן שליט"א: בודאי. שמעתי שישנם אנשים הקורעים, אבל מורידים אח"כ את

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי וחלק ז' סימן ע"ח, ומה שהמנהג שהעולם משתמטים אפילו מחיוב קריעה על מקום המקדש, ועושים תחבולות שונות להיפטר מזה, אין זה מנהג ותיקין. ודברי הש"ס במועד קטן ודף כ"ו ע"א, וטור ושו"ע [סימן תקס"א סעיפים א' ב'], מטפחים על פניהם.

וכן הביא בספר תשובות והנהגות וחלק א' סימן של"א, שחייב האדם לקרוע את בגדיו על חרבן בית-המקדש.

אכן בשו"ת משנה הלכות וחלק ו' סימן ק"י, רצה ללמד עליהם זכות, אבל הוא כותב דבר חמור מאד. אריכת הגלות גרמה שכבר הורגלו יום יום, ואפילו רואים ירושלם ומקום המקדש לא מתרגשים יותר, ואין להם עגמת נפש יתירה, ואם-כן למה יקרעו? הרי היו גדולים וצדיקים, שלא היו מסוגלים להגיע לכותל המערבי. מספרים כך על הרב מברסק זצ"ל. וכן מסופר על מהר"ר חיים סינוואני זצ"ל, שפעם אחת הוא היה בירושלם, ויותר הוא לא ביקר בה, משום שהוא לא היה מסוגל להגיע לשם. הצער שלהם היה איום ונורא, פיקוח נפש, כי הם הרגישו את כובד הגלות ואת עוצם החרבן. אבל רוב האנשים המגיעים לכותל, בעוה"ר אינם מרגישים כלום. ואדרבה, אם יקרעו הבגד, יש להם עגמת נפש על הבגד שנקרע, ולא על המקדש וירושלם. אדרבה אולי יש כאן משום בל תשחית על הבגד, וד"ל. רח"ל. יש בכך בל תשחית, אם נעשה קריעה... הבגד חשוב לו, יותר מחרבן בית-המקדש. כנראה הם חושבים, שאין להקב"ה כסף בכדי לשלם על החולצה...

אינני מבין את דבריו, זהו אינו "לימוד זכות", אלא "לימוד חובה". אדרבה, חושבני שאם אומרים לאדם שהוא חייב לקרוע, על ידי זה הוא ירגיש את הצער, יתחיל קצת להתרגש ולהרגיש שברון. אבל אם פוטרים אותו מן הקריעה, אינו עושה כלום, והוא רואה וגם מראה ש'עולם כמנהגו נוהג', עשה עוד ביקור

החולצה, א"כ הם לא עשו כלום. כיון שכל זמן שנמצאים במקום, ישנו חייב קריעה מחדש.

שאלה מהקהל: עד מתי הוא חייב בקריעה?
תשובת מרן שליט"א: עד שיצא מהמקום, ואינו רואהו עוד.

שמעתי שישנם אנשים הפותחים את כפתור חולצתם, וחושבים שבכך יצאו יד"ח. אבל אלו דברים בטלים. הם עושים רק זכר לקריעה...

שאלה מהקהל: אבל אם הוא יורד ג' אצבעות ומוסיף קרע, הרי הקרע לא יהיה כנגד ליבו?
תשובת מרן שליט"א: לכאן אתה צודק, אבל משמע שכך הוא הדין, אפילו אם זה יהיה למטה. אולי אם הוא מדי למטה, מתחת למתניים, הדבר לא טוב. אך כנראה הסברא בזה, כיון שהקרע הראשון קיים עדיין, והוא כנגד הלב, אז גם יתר הקרעים נחשבים כהמשך שלו.

שאלה מהקהל: מי שהגיע לכותל ולא קרע מיד, האם הוא יכול לקרוע לאחר כשעה? כגון שהוא נמצא בכותל שעתיים?
תשובת מרן שליט"א: הוא צריך לקרוע, כיון שעדיין הוא בתוך הפעם הראשונה. זוהי אינה פעם חדשה, כפי שמצינו בברכת "שהחיינו" על פירות חדשים, שכל זמן שעדיין אוכל מברך. ורק בפעם שנייה ממש, לא יברך.

שאלה מהקהל: ממתי צריך לקרוע?
תשובת מרן שליט"א: ממתי שרואים את המקום בבירור.

כתב בשו"ת פאת שדך ושמ, ומי שאין ליבו מרגיש שצריך לקרוע, אין זה אלא מפני חסרון אהבת ה' יתברך. וכדי שלא יהא חוטא נשכר, חייב לקרוע מ"מ, ואולי ירגיש. אבל מי שאין ליבו מרגיש ח"ו, ולכן שונה באולתו לבקש תואנה להפקיע מצות חכמים, רחמנא ליצלן מענשו, שמזלזל בשריד בית מקדשנו ותפארתנו וצער השכינה כביכול, דהיינו צער

כנסת ישראל, ומוציא את עצמו מכלל המתאבלים על ירושלים, וגלי אנפשיה שכל מעשי האבילות שלו בבין המצרים ותשעה באב אינן אלא מצות אנשים מלומדה. אמנם הוא מקיים את ההלכות, אינו מסתפר ואינו מכבס, הוא עושה את כל החומרות שישנם בימי בין המצרים, אבל הכל הוא "יבש", הדבר מראה שמשוהו בעומק חסר לו. "ושכנתי בתוכם", אינו מרגיש מה חסר בתוכו. ולכן, אין להתיר שום הערמה.

שאלה מהקהל: מה הדין באדם עני?
תשובת מרן שליט"א: אם הוא אכן במצב שאין לו חולצה אחרת להחליף אח"כ, אינו חייב לקרוע. אבל הוא צריך לבכות, למה הוא נמצא במצב כזה. מסתמא שזה בעוונותיו הרבים, או מי יודע מה הוא היה בגלגולים הקודמים, שנגזר עליו כך לסבול.

גם נשים חייבות לקרוע, כמו בשאר קריעות, אך תעשה זאת בצניעות [עי' שע"ה יו"ד סי' קע"ז הערה ר], ולאחר מכן תחבר בסיכת בטחון.

אגב כדאי להזכיר כאן דבר שמשום-מה נשתכח קצת בדורנו, לגבי קריעה על מת וכדומה, לא אליכם, שמנהגנו הוא כפי ההלכה שצריך לקרוע סמוך אחרי יציאת הנשמה מיד, שהיא שעת חימום צערו. ואם לא היה נמצא שם אז, קורע אחרי-כן, מיד כשנודע לו הדבר. כיום מחוסר ידיעה ישנם שאינם עושים זאת, כי אין להם נסיון ומסורת מקובלת, או מתבלבלים מתוך ששומעים מנהגים של שאר עדות, ובדלית ברירה מזכירים להם רק אחר כך קודם הוצאת המת, או בבית הקברות [עי' שע"ה יו"ד סי' קע"ז סעיף א' והערה ג' שם].

הלכה זאת שהיתה ידועה ומקובלת בדורות שעברו בקהילותינו אפילו לעמי הארצות, מתוך מציאות החיים יום יום, נתעלמה בדורנו אפילו מתלמידי חכמים. אוי על ירידת הדורות, אבוי על שכחת המסורת. חזקו ונתחזקה למען החזרת עטרה לישנה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אומר על זה בעל ספר האשכול, מה שכתוב שיכל הברכות מעומד, אנן חזי לן, דעל ברכות המצוות שאין בהם הנאה קאמר. לא מדובר על כל המצוות, אלא רק על ברכות המצוות, בהן צריך לעמוד. אבל ברכת הנהנין, כאכילת מצה, וכסוכה, וקידוש ומוציא וברכת המזון, לא ראינו מימינו מי שיברך מעומד. וכי האוכל מצה בליל הסדר, יעמוד ויברך על המצות? לא. בברכת הנהנין, אין צריך לעמוד.

וממשיך ספר האשכול וכותב, ואיכא מרבואתא דאמרי, שש מצוות ברכת מעומד. ישנן שש מצוות, שצריך לעמוד בהן. הוא מביא זאת בשם איכא מרבואתא. משמע שאינו דבר מוסכם. עומר, דכתיב בקמה תחל לספר ודברים שם, ומדכתיב בעומר וספרתם לכם ויקרא כ"ג ט"ו ילפינן הני מצוות, דכתיב בהון לכם. קדוש לבנה, דכתיב החדש הזה לכם [שמות י"ב, ב']. ציצית, דכתיב והיה לכם לציצת [במדבר ט"ו, ל"ט]. שופר, דכתיב יום תרועה יהיה לכם ושם כ"ט, א'. לולב, דכתיב ולקחתם לכם ויקרא כ"ג, מ'. מילה, דכתיב ימול לכם [בראשית י"ז, י"ב].

עניין שש מצוות אלו, מובא בהרבה ספרים, כגון באבודרהם [סדר שחרית שלחול ופירושה, ד"ה כשמתעטף], וכן ברבינו מנוח באותו הלשון כמעט [הלכות ברכות פרק י"הי"ז], ובעוד הרבה אחרונים, כגון שו"ת הלכות קטנות [חלק ב' סימן רט"ו], ושו"ת דרכי נועם [או"ח סימן ג'], ועוד.

בעל שתילי זיתים מביא ג"כ זאת בתחילת הלכות ציצית [סימן ח' סק"ב], שישנם שש מצוות שברכתן בעמידה, וסימנם על"ץ של"ם, עומר לבנה ציצית שופר לולב מילה, ובכולן כתוב "לכם". מתחילים ממצות העומר, שבה כתוב "מהחל חרמש בקמה", ומהא דרשינן ועיין סמ"ק סימן צ"ג א"ל תקרי בקמה, אלא בקומה, ושם כתוב "וספרתם לכם", אס"כ את כל המצוות שכתוב בהם "לכם", לומדים מן העומר, שהן צריכות להיות בעמידה.

האם הברכה על הקריעה היא מעומד. אלו מצוות ברכתן מעומד? וביאור סימן על"ץ של"ם.

בספר האשכול [חלק א' הלכות ברכות הודאה ריש סימן כ"ג, ומקורו מתשובה"ג שערי תשובה סימן ע"ט], כתב הגאון בתשובה על ששאלתם, אם מצינו אסמכתא לכל הברכות שהן מעומד. הרי אמרנו, כי קודם שהוא קורע, מברך בעמידה "ברוך דיין האמת", בלא שם ומלכות.

נשאל הגאון, מניין למדנו שברכה (לא מדובר שם על ברכה זאת דוקא, אלא בכל הברכות) צריכה להיות בעמידה? ודאי כך הוא. דכתיב, ויעמד ויברך את כל קהל ישראל [מלכים א' ח', נ"ה]. פסוק זה נאמר אצל שלמה המלך. קודם זיעמוד, ואחר כך זיברך. וכן הוא מקדמונינו ז"ל, דאסמכתא לכל הברכות שיהיו מעומד, דכתיב זיעמוד ויברך. וספירת העומר כמו כן בעמידה, דכתיב מהחל חרמש בקמה ודברים ט"ז, ט"ו. מה ת"ל לומר בקמה? ללמדך, שבקימה ובעמידה תספור. ותקיעת שופר מעומד, ומברך "לשמוע קול שופר", והלכה רווחת בישראל. היכן כתוב בגמרא שצריך לעמוד בזמן התקיעה? אין הלכה כזאת. אבל הוא אומר, שזאת "הלכה רווחת בישראל", כך קיבלנו מהקדמונים. וכמו כן המדובר כאן על התקוע עצמו, כי הקהל הם יושבים, ורק בתפילת מוסף התקיעות הן מעומד. ואין לזוז מינה. ואינה בשתי ישיבות, לומר "לתקוע בקול שופר", אלא "לשמוע".

ואי קשיא לכו, מה דאמור אסמכתא לכל הברכות מעומד, דכתיב זיעמוד ויברך את כל קהל ישראל, ודילמא מימרון הני מילי לישראל? זיעמוד, המלך בעמידה. זיברך, למלך שהברכות שלו. את, לרבות שכינה של-מקום. כל קהל ישראל, כמשמעו. וכל ישראל עומד למאי אתא? כוונתו לפסוק לפני כן ושם פסוק י"ד, ויברך את כל קהל ישראל וכל קהל ישראל עמד. מהו כפל הפסוקים? מלמד, שכולן בעמידה לכבודו של-מלך. והכי מסתבר, שעמד בשביל ברכתו לשכינה, כיון דאתחיל ביה, ע"כ.

בסימן הזה, על"ץ של"ם, האות למ"ד היא כפולה. אחת היא 'לבנה', ואחת היא 'לולב'. מה מהם הוא הלמ"ד הראשונה? לבנה או לולב? הרי ברכת הלבנה היא מדרבנן, אסכנן אולי מצות לולב היא הלמ"ד הראשונה. אבל מאידך, בכל הספרים שראיתי, הם הקדימו את הלבנה. לכאורה, מה זה משנה מהי הלמ"ד הראשונה?

שמעתי בילדותי מילתא דבדיחותא, היה תלמיד שלמד אצל רבו שהיה "גאון גדול", והוא ראה שכתוב בתוספות 'ק"ק'. והתלמיד לא ידע, מהם ראשי התיבות הללו? אולי 'קהל קדוש' או 'קול קורא'? א"כ הוא שאל את רבו. ענה לו הרב, זהו ר"ת של המלים 'קצת קשה'. אמר לו התלמיד, מי אמר שזהו 'קצת קשה', אולי זה ההיפך, 'קשה קצת'? חשב הרב וענה לו, הדבר אינו יכול להיות. כי אם פירושו 'קשה קצת', הרי שהקו"ף השנייה היתה צריכה להיות לפני הקו"ף הראשונה...

אותו הדבר לגבי מה שאנו שואלים בענייננו, מהו הלמ"ד הראשונה ומה השנייה, לכאורה מה זה משנה? הרי שניהם אות למ"ד? מה הנפקא מינה?

אולם מסתבר, שלא לחנם כתבו את הלבנה באות למ"ד הראשונה, כיון שהם רצו להשים את הלולב ביחד עם השופר, שיהיו סמוכים זה לזה. ואם המי"ם היה 'מגילה', היה יותר טוב שהם יהיו ביחד, צירוף ענייני המועדים. ואכן ישנם ספרים שכתבו 'מגילה' במקום 'מילה'. אבל הרי בכל ששת המצוות הנזכרות, הבאנו שכתוב בהן "לכם", ולגבי 'מגילה' לא מצאנו פסוק שכתוב בה "לכם". א"כ קשה על אלו הכותבים 'מגילה'.

אלא אם כן נאמר דרך פלפול ו'קישור', שהרי כתוב פי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו ומשליד, ב"ו, ובמגילה כתוב דברי שלום ואמת ואסתר ט', ל"ג, וישנו היקש בין המגילה לאמיתה שלתורה [עיינן מסכת מגילה דף ט"ז ע"ב],

לפ"ד המפרשים שהכוונה לס"ת ולא למזוזה. אבל זהו דבר רחוק.

לאחר העיון נראה, שגירסא זאת היא מוטעית. הסופר טעה, וכתב 'מגילה' במקום מילה. וזאת אף אם נמצא שכתוב במגילה "לכם". כיון שישנה משנה מפורשת במסכת מגילה, הקורא את המגילה, עומד ויושב [פ"ד משנה א']. כתוב במפורש, שאין חובה לקרותה בעמידה. אם רצה, יושב. ואם רצה, עומד. והמדובר בקריאה שאינה בציבור, בציבור עומדים 'מפני כבוד הציבור', אבל אין זה מדיני המגילה, אלא מפני כבוד הציבור. כל דבר שנעשה בציבור, צריך לעשותו בעמידה. אבל לולא זאת, אפשר לקרות המגילה בישיבה אפילו לכתחילה [ועיי' רמב"ם ומפרשיו פ"ב ממגילה הל"ז]. גם כשהמארי מסדיר את התפילה, צריך לעמוד, מפני כבוד הציבור. וכן יש אומרים לגבי אדם הדורש בפני הציבור, שלא ידרוש בישיבה, אלא בעמידה, אבל דבר זה וכיו"ב תלוי כנראה בעוד כמה פרטים.

אמנם לשעבר רציתי ליישב על פי גירסא זאת, שכתבו מגילה במקום מילה, את מה שישנם מקומות בתימן, שנהגו בהם שהמוהל הוא יושב. שזה על פי הגירסא הזאת, שלא גרסו 'מילה'. וכעיוין מ"ש בס"ד בעיניי על שעה יו"ד הל' ברית מילה סי' קנ"ט אות ל'. אולם זו בלא"ה אינה קושיא, כיון שישנה מחלוקת בעניין זה, ותכף נראה שלשיתת רש"י גם אפשר לתקוע בשופר בישיבה. רש"י אינו מסכים ללימוד גז"ש זו מהפסוקים "לכם". ומה שכתב בעל האשכול, זה אינו אלא בשם 'איכא מרבוותא', כמו שדייקנו.

ומוסיף בעל האשכול ואומר, ויש אומרים, אף הלל, דכתיב ביה 'לכם'. זהו מהפסוק השיר יְהִיָּה לָכֶם פְּלִיל הַתְּקִדָּשׁ חָג [ישעיה ל' כ"ט]. מכאן לומדת הגמרא במסכת פסחים [דף צ"ה ע"ב] את עניין אמירת ההלל בליל פסח. גם כאן כתוב "לכם". נמצא לפי"ז, שהסימן הוא 'על"ץ של"ם', או 'על"ץ השל"ם' למי שמוסיף גם את 'הלל'. וישנם שעשו בזה סימנים אחרים.

כאילו הקביל פני שכינה, שהדבר מזכיר לנו את הסימן הזה.

חושבני בס"ד שלפי טעם זה, אפשר לומר הסבר נוסף למנהגינו, שנוהגים לברך על הלבנה במוצאי תשעה באב, למרות שביתר החדשים עדיף לברך בימים הראשונים, זרזים מקדימים, בכדי לא להחמיץ את המצוה. הטעם המובא בספרים לדבר זה הוא, כיון שמלך המשיח נולד בתשעה באב, או במוצאי תשעה באב, ולכן מבשרים לישראל וללבנה שעתידים להתחדש [עי' שע"ה סי' ק"ה סעיף כ"ב, ונפלאות מתורתך בפתחה למגילת איכה ד"ה ועניין]. אבל לפי הטעם שאמרנו בשם מהרש"א, יש לומר הסבר נוסף, כי כיון שבעוונותינו הרבים אנו בגלות, ובימים הללו שהם קודם לתשעה באב אנו הולכים נזופים, א"כ לא שייך שנקביל כעת את פני השכינה. אבל לאחר תשעה באב, זהו זמן הנחמה, הרי מתפילת המנחה של ת"ב אנו כבר יושבים על הכיסאות ומתנחמים, אומרים פיוטי נחמו נחמו עמי [ישעיה מ, א']. נמצא א"כ שכעת במוצאי ת"ב, אנו ראויים ומתאימים להקביל פני השכינה.

לגבי מש"כ בגמרא, 'אמר אביי הלכך נימרינהו מעומד', פירוש המלה 'נימרינהו' היינו, נאמר אותם. ולכאורה יש לדייק, הרי בברכת הלבנה ישנה רק ברכה אחת? [אעפ"י שמובא בגמרא שם בהמשך כי במערבא היו אומרים רק ברוך מחדש חדשים, ונמצא דלדין שאומרים גם בהתחלה ברוך וכו' אשר במאמרו ברא שחקים וכו', הם כאילו שתי ברכות, אבל זה אינו נכון. סוף סוף זאת נחשבת ברכה אחת, אלא שפותחת בברוך וחותמת בברוך, מפני שהיא מטבע ארוך. כמו ברכות רבות נוספות דוגמתה, וזה פשוט]. ואכן נוסח האשכנזים בסידוריהם הוא, הלכך צריך 'למימרא' מעומד. וקרוב לזה בסידור בית עובד, הספרדי, 'למימרה' בה"א. [בשאר סידורי הספרדים 'נימרינהו' כמגמרא]. ובנוסח שלנו אין את המלה 'נימרינהו' כלל. גרסתינו

מה הסיבה שצריך לברך על הלבנה מעומד, פירוש מאמר הגמרא שהמברך על הלבנה "כמקביל פני שכינה".

בגמרא במסכת סנהדרין [דף מ"ב ע"א] כתוב, אמר רב אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, כל המברך על החודש בזמנו, כאילו מקביל פני שכינה. כתיב הכא, החדש הזה [שמות י"ב, ב'], וכתיב התם זה אלי ואנוהו [שם ט"ו, ב']. אמנם הפסוק מדבר על קידוש החודש, אבל רבי יוחנן לומד ממנו לגבי ברכת הלבנה, שברכתה נחשבת כאילו 'מקביל פני שכינה'. והלימוד הוא מהמלים "החודש הזה", ישנה גזירה שוה לפסוק "זה אלי ואנוהו". ממשיכה הגמרא ואומרת, תנא דבי רבי ישמעאל, אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חדש וחדש דיים. אמר אביי, הלכך נימרינהו מעומד. גרסתנו היא, 'פעם אחת בחודש דיים', 'אמר אביי הלכך מעומד', בלי המלה 'נימרינהו'.

מהרש"א שם מבאר, מהו המושג 'להקביל פני שכינה'? יש בזה כמה פירושים, בספרים נוספים. אבל נאמר מה שמתאים כעת לימים אלו. אומר המהרש"א, לפי שישראל בגלות, אינן זוכין לראות פני שכינה. בעוה"ר, היכן השכינה? (ורחוקה) [ורחוקים] מקבלתה. אבל חידוש הלבנה, הוא סימן לישראל שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים, בקיבול פני שכינה. כמו שירדה על זה נוסח ברכת הלבנה. ולזה כשאנו מברכין על החדש בזמנו, שהוא סימן שאנו עתידין להתחדש כמותה, והרי אנו כאילו מקבילין פני השכינה. בברכת הלבנה ישנו סימן ובשורה לעם ישראל, כי כפי שהלבנה מתחדשת, בתחילת החודש היא נראית והולכת וגודלת עד שהיא במילואה, ואחר כך שוב הולכת נעלמת, כך עלינו לחשוב לגבינו אנו, עם ישראל, שאם ח"ו אנו בגלות, וכבר כאילו אבדה תקוותינו ונכזבה תוחלתנו, יש לנו סימן מהלבנה, כפי שהלבנה מתחדשת, כך גם אנו בעזרת ה' נתחדש. וזהו הפירוש

היא כפי גירסת הרי"ף והרא"ש והמרדכי והילקוט, וכמובא בדקדוקי סופרים ומס' סנהדרין אות ז' שם מהתלמוד בכתב-יד, ובאוצר התפילות [נדף תכ"ח].

אמנם אפשר אולי להסביר בדוחק את הגירסא בגמרא, 'נימרינהו', שהרי חוץ מהברכה ישנם עוד תוספות, כגון 'סימן טוב' תהא לנו ולכל ישראל, 'ברוך יוצריך ברוך עושיך' וכו', אמנם תוספות אלו אינן כתובות כלל בגמרא, אבל הן מובאות במסכת סופרים [פ"כ ה"ב]. א"כ רצה לומר, שאת כל סדר ברכת הלבנה, צריכים לומר בעמידה, ולא רק את הברכה עצמה.

הערה מהקהל: גם לא כתוב 'נברך' מעומד. תשובת מרן שליט"א: יפה. אתה מביא סיעתא לדברינו, שהמדובר על כל סדר הברכה. אולם רש"י אומר [ד"ה אמר אבין כך, הואיל ומקביל פני שכינה הוא, מעומד בעי 'לברוכי', מפני כבוד שכינה שהוא מקביל. מאחר שבגמרא לא מוזכר כל הסדר הזה, א"כ זהו דוחק לומר תירוץ זה. גם הרמב"ם והלכות ברכות פ"י הט"ז] לא הזכיר זאת, רק את הברכה. המקור הוא רק במסכת סופרים. אף שהיא מוקדמת להרמב"ם, ונסדרה בזמן הגאונים. כמדומני כי ראיתי מספרים על הגר"א, שבידוע כל דקה ורגע היו חשובים לו, לכן הוא יצא ובירך על הלבנה "ברוך אתה יי וכו' אשר במאמרו וכו', בא"י מחדש חדשים, וזהו. הוא לא הוסיף לפני כן או אחרי כן שום דבר. אבל כיון והדבר מובא במסכת סופרים, נראה שהדבר קדמון ומקובל בכל ישראל. [אבל ראיתי עכשיו במעשה רב להגר"א, ובביאורים שבסידור הגר"א, שהיה מתחיל את הברכה, ומסיים סימן טוב, בלי שום פסוקים שלפני כן ואחרי-כן]. א"כ בדוחק אולי אפשר ליישב גירסא זאת. אך לדידן, גירסא זאת אינה הגירסא העיקרית, רק 'הלכך מעומד'.

לכאורה, מדברי הגמרא הללו, ישנה קושיא עצומה. אב"י בא ואומר, 'הלכך מעומד'. דהיינו כיון שהמברך את החדש בזמנו, הוא 'כאילו מקביל פני שכינה'. נמצא שברכת הלבנה, הוא עניין חשוב. מי ש'מקביל פני שכינה', אינו יכול להישאר לשבת. כגון מי שהולך להקביל פני מלך, ודאי שהוא צריך לעמוד.

א"כ קשה, למה הוצרך אב"י לטעם זה? הרי אמרנו מקודם, שישנם שש מצוות, שמצוה לעמוד בהם, ולומדים זאת מגזירה שוה. הסימן הוא 'על"ץ של"ס' או 'על"ץ השל"ס', ואחת מהן היא 'לבנה'. אסבךן הסיבה שצריך לעמוד, היא בגלל שישנה גזירה שוה, ולא מן הטעם של 'מקביל פני השכינה'. זוהי קושיא עצומה. מדוע אב"י מוציא את הדין של 'הלכך מעומד', מכח מאמר רבי ישמעאל 'אלמלא לא זכו ישראל להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחד בחודש דיים?' משמע מהמלה 'הלכך', שכיון שזהו דבר כ"כ חשוב, להקביל פני שכינה, לכן צריך לעמוד. אבל הרי לא זאת היא הסיבה. וכי בלי דברי רבי ישמעאל לא הייתי יודע שצריך לעמוד? הרי ישנה גזירה שוה?

כמה וכמה מימרות ישנן בש"ס, שאמר אב"י בלשון 'הלכך', כגון במסכת פסחים [דף ד' ע"א] בעניין בדיקת חמץ, אמר אב"י, 'הלכך' האיי צורבא מרבנן, לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר דנגהי ארביסר, דלמא משכא ליה שמעתיה, ואתי לאימנועי ממצוה. וכן בגמרא לקמן [סנהדרין דף ס"ה ע"א], בעניין 'חובר חבר', אמר אב"י, 'הלכך' האיי זיבורא ועקרבא, אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו ליה, אסור. הדבר נחשב בכלל איסור 'חובר חבר', 'מעונן ומנחש ומכשף'. ולא רק אב"י, אלא גם אמוראים נוספים. א"כ אב"י שאומר 'הלכך', היינו שמכוין שהדבר נחשב כאילו הוא מקביל פני שכינה, לכן צריך לעמוד. אבל הטעם הוא משום הגזירה שוה?

שערי יצחק – השיעור השבועי

את הקושיא הזאת. בספרי הקטן ברכי יוסף, הקשיתי על מהר"ד אבודרהם דמצי למצוות שמברכים עליהם מעומד, ואתנח סימנא על"ן של"ם. ובכללן אתה מוצא ברכת הלבנה, דכתיב 'החדש הזה לכם'. דהרי בפרק היו בודקין [סנהדרין שם] משמע, דדוקא משום דמקביל פני שכינה מברך מעומד, כמו שאמר אביי אמאי דקאמר דמקביל פני שכינה, 'הלכך נימרינהו מעומד'. ואס"כ, לאו משום גזירה שוה דלכם, כמו שאומר מהר"ד אבודרהם, ע"ש.

מתרין החיד"א, והשתא נראה לי, דאפשר ליישב דהמהר"ד אבודרהם הכי מפרשה, דהנה זו מסורת נקנית במסירה מרבתינו ז"ל, להחיד"א יש לשון מליצית, גזירה שוה 'לכם' מעומד, לכל המצוות שנאמר לכם, כגון ציצית, ושופר, וכיוצא, לעמוד בעשיית המצוות ההן ובברכתן. לכאורה בברכת הלבנה הוה סלקא דעתך, שאין צריך לברך מעומד, דליכא לכם. אמנם עתה דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן 'כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקביל פני שכינה', כתיב הכא 'החדש הזה', וכתיב התם 'זה אלי ואנוהו', אס"כ ב'החדש הזה' רמוז ברכת הלבנה. ומאחר שכן, הרי כתיב 'לכם', דכתיב 'החדש הזה לכם', וילפינן מלכם דעומר. והיינו דקאמר אביי 'הלכך נימרינהו מעומד', כלומר הלכך דאמרת מקביל פני שכינה, וילפת מהחדש הזה לכם, אס"כ צריך מעומד. דאי לאו דרשא זו, הוה אמינא ד'החדש הזה לכם' בקידוש החודש הוה, וברכת הלבנה מאן דכר שמה? ומתוק מדבש מאמר אביי, 'הלכך מעומד'. זה אפשר דיפרש מהר"ד אבודרהם וסיעתיה בש"ס.

כוונתו לתרין, שהרי מהפסוק 'החדש הזה לכם' לומדים, שהוא נחשב כמקביל פני שכינה. אבל הרי אין פסוק זה מדבר בברכת הלבנה, אלא בקידוש החדש. הקב"ה הראה למשה

שאלה מהקהל: אולי זהו רק סימן בעלמא, ולא גזירה שוה? תשובת מרן שליט"א: ישנו כאן סימן, למה שלומדים מהגזירה שוה. נראה שזו גז"ש ממש, כרגיל. ואין משמע מהגמרא שישנו טעם נוסף, אלא 'הלכך נימרינהו מעומד', משמע שללא הטעם הזה, לא היינו אומרים זאת בעמידה. נמצא א"כ, שישנה גמרא מפורשת, שאביי לא סובר את הגזירה שוה הזו. וכפי שאמרת קודם, רש"י בספר הפרדס אומר והלכות ראש השנה, שלא צריך לעמוד בתקיעת שופר. מוכח שהוא חולק על גזירה שוה זו, ואין זה לפי שיטתו.

זהו לשון רש"י שם, לא מצינו לתרועה שמצותה או בישיבה או בעמידה. הדבר לא כתוב. אין לכך מקור. אע"פ שכתוב בו, יום תרועה יהיה לכם [במדבר כ"ט, א']. ואיכא אינשי דגמרי 'לכם' 'לכם' בגזירה שוה מעומד, וכן כל מצוה שכתוב בה 'לכם' מצותה בעמידה. דרך אגב, היארצייט של רש"י חל היום, כ"ט בתמוז. תנצב"ה, וזיע"א. ממשיך רש"י ואומר, וליתא. דאמר מר, כל המברך על הלבנה בחידושה, כאילו קיבל פני השכינה וכו'. ואמר אביי, הלכך בעמידה. וטעמא, משום קבלה הוא דמברכינן. הא משום לכם לכם דגזירה שוה, לא. עומדים מפני שמקבילים פני שכינה, אולם אין גזירה שוה כזאת. דאי גזירה שוה בלא קבלה, בעמידה נמי מברכינן. אלא שמע מינה, לאו מילתא היא. א"כ אומר רש"י, שמהגמרא הזו ישנה ראיה, שאין את המושג הזה. ווע"ע תו"ש פרשת לך-לך דף תש"ד הערה ס"ו.

החיד"א בספרו מחזיק ברכה, אומר שני תירוצים על קושיא זו. תשמעו את החרפות של החיד"א. הוא לא ראה את דברי רש"י, בספר הפרדס. החיד"א מעצמו עמד על שאלה זו, בספרו ברכי יוסף [סימן ח' סק"ב], והניח בצ"ע. אך אחרי כן בספרו מחזיק ברכה [שם], תירץ

רבינו את הלבנה, וא"ל כזה ראה וקדש ועיי' רש"י שם. כך הביתדין צריכים לקדש את החדש, לומר 'מקודש מקודש', ולקבוע מתי הוא ראש חדש. אבל אין מדובר כלל לגבי ברכת הלבנה. ולפי זה, לא שייך שיהיה גזירה שוה על ברכת הלבנה, אלא על קידוש החדש. אבל כעת, שרב אסי אומר 'כל המברך כאילו מקביל פני שכינה', דהיינו הוא משווה את ברכת הלבנה לקידוש החדש, ממילא חוזרת הגזירה שוה, ומובן מדוע יש לאמרה בעמידה.

על תירוץ זה, אומר החיד"א, שהוא 'מתוק מדבש'. אבל מה נאמר ומה נדבר, אחרי לחיכת עפר כפות רגליו, והקיד"ה חמש מאות, אכן זהו תירוץ חריף מאד, אבל תורה היא, ו'אמת כתיב בה'. נראה לענ"ד, למרות שהתירוץ הוא מאד מפולפל, אבל מי שיעמיק יראה שזוהי 'העמסה' על דברי הגמרא. שהרי הגמרא לא דנה כלל בעניין זה, אינה מזכירה את הגזירה שוה, אס"כ אין אפשר לומר שה'הלכך' מדבר על דבר שאין לו מקור בש"ס? וכי אביי מדבר 'באוויר'? מחוץ לסוגיא? נראה שאלו דברי נביאות, וקשה לנו להבין את דבריו.

ואכן החיד"א בעצמו, אומר תירוץ נוסף. כנראה שהוא הרגיש שזוהו דוחק, ולכן חיפש עוד תירוץ. אם התירוץ הראשון היה טוב, הוא לא היה מוסיף תירוץ אחר. כותב החיד"א כך, או כלך לדרך זו ונאמר בפשיטות, דודאי הגזירה שוה הזו למצוה נאמרה, דעשייתן ליהוי מעומד, דהרי כולהו ברכתא אנשי כנסת הגדולה תקנינהו, בר מברכת מזונא. דהיינו, הרי אנשי כנסת הגדולה תיקנו את ברכת הלבנה, א"כ כיצד אתה עושה גזירה שוה על ברכת הלבנה, שהיא אינה מדאורייתא. רק ברכת המזון היא דאורייתא. והווי הני ברכי דרבנן, כאן הוא עושה מליצה על פי דברי חז"ל [ברכות דף ו' ע"א] ברכי דרבנן דשליה, דהיינו עייפות "הברכיים" שלחכמים. ולענייננו הכוונה "ברכות" שתיקנו חז"ל. ואס"כ היותר פשוט, דהגזירה שוה לעשיית

המצוות נאמרה, ודין הוא שגם ברכותיהן מעומד. ואס"כ ברכת הלבנה דהוא ברכת השבח דתקון רבנן, וליכא מצוה תיפוק ולא תיעול בהאיי כללא. אמנם השתא דמקביל פני שכינה, מסתברא לברך מעומד, ונכנסת בכלל דכתיב 'החודש הזה לכם' דרך אסמכתא, דאי לאו דמקביל פני שכינה, הוה מפיקנא לה מכללא מטעמא דאמרון. הוא עושה כאן חשבון, שמלכתחילה הייתי מוציא את ברכת הלבנה מהכלל, אבל כעת, אפשר להסכים לגזירה שוה, אפילו שזהו רק מדרבנן. חושבני אחר מחכת"ה כי גם תירוץ זה הוא דחוק.

אחד מחברי בית מדרשנו יצ"ו רצה לתרץ ג"כ בופן חריף, שזוה נמשך עם האמור קודם לכן 'אלמלא לא זכו ישראל להקביל וכו' דייס, דהיינו אילו לא זכו למצוה אחרת אלא רק זו בלבד כדפירש רש"י. [אמנם יש פירושים אחרים]. וע"ז אמר אביי הלכך וכו', דהיינו לולא כל מצוות התורה, וממילא גם הגזירה שוה בכללם. ואה"נ אחרי שיש לנו את כל המצוות, יש גם גז"ש, ואין צורך לטעם זה. אך דחיתי אותו מיד, כי הרי מובן שאביי מוציא מכאן דין הלכה למעשה, כי מן הסיבה הזאת צריך שתהיה ברכת הלבנה בעמידה. וכן הוא גם במימרות נוספות של אביי וזולתו בש"ס הפותחות 'הלכך', כדלעיל ד"ה כמה].

נלענ"ד לומר תירוץ אחר, שמהר"ד אבודרהם אזיל לשיטתו, שאינו גורס את המלה 'נימרינהו', אלא 'הלכך מעומד', כפי שהיא ג"כ גירסתינו. אכן בספר אבודרהם שלפנינו [דפוס ירושלים התשכ"ג, דף שמ"ו] כתוב 'לימרינהו', אך ראיתי באוצר התפילות [בברכת הלבנה] שכתב, שהאבודרהם לא גורס זאת. כנראה הדפוסים החדשים שיבשו את הגירסא בספרו. [ואכן בדקתי אח"כ בדפוס ונציא שנת השכ"ו, וראיתי דליתא לתיבת לימרינהו].

יש לומר גם לגבי גזירה שוה, שגם בה ישנו טעם.

לפי זה, אביי שאומר 'הלכך מעומד' פירושו, כעת אני מבין את הטעם. אין פירושו שאביי מוציא דין מכאן, שצריך לאמרה בעמידה, אלא 'הלכך' היינו, לכן מובן הטעם, למה קבעו לאמרה בעמידה. הדבר הרי ידוע לכל שאומרים זאת בעמידה, כך נהגו והדבר היה מוסכם [ובהחלט אם כן יכול להיות שזה מקורו הגז"ש לכם לכם, ואין צורך לפ"ז להזכיר זאת בגמרא]. ולכן לא קשיא מידי.

שאלה מהקהל: מדוע תירוצו השני של החיד"א איננו מספיק?
תשובת מרן שליט"א: כי זהו תירוץ 'באור'. שהרי להקדמות שהוא הקדים לתירוץ, אין מקור בגמרא. כפי שאמרנו לגבי תירוצו הראשון. הוא אומר סברות מסביב, 'מצוה' ו'ברכה', ושהמלה 'הלכך' חוזרת על הסברות הללו, אבל זהו אינו הפשט. ישנה גזירה שוה, שאיננה מוזכרת כאן כלל, ומניין לומר שכשהגמרא אומרת שהדבר נחשב כמקביל פני שכינה, היינו לומר שנכללת הלבנה בכלל הגזירה שוה? מי הבין דבר כזה? חייב להיות לכך לפחות רמז בגמרא.

מה שאנו אומרים, זהו דבר פשוט, דהיינו שזהו דבר ידוע שעומדים בברכת הלבנה, מקובל היה כי כך היא ההלכה, ואביי רק אומר שלפי טעם זה מובנת הלכה ידועה זו. אולם 'להעמיס' על דברי הגמרא כמה הקדמות, ועל פי זה 'לבנות', זהו אינו הפשט. זאת אני אומר לפי קוצר דעתי. אבל ח"ו, אנו מדברים אחרי נשיקת עפר רגליו. והתורה, אמת כתיב בה. עלינו לומר את האמת. בכל אופן, כל אחד לפי מה שהוא מבין, מהי האמת שלתורה. ואם שגיתי, ה' הטוב יכפר בעדי.

דהיינו, לפי הגירסא 'הלכך נימרינהו מעומד', ברור שאביי מוציא מכאן את דין העמידה, מכח דברי רב אסי ורבי ישמעאל, שהדבר נחשב כמקביל פני שכינה. אבל אם לא גורסים 'נימרינהו', אלא 'הלכך מעומד', לכאורה פירושו שזהו קיצור, כלומר תאמר מעומד. אבל יתכן לומר כי אביי רק הוסיף ואמר, שכעת מובן הטעם לדין האמירה מעומד. אכן ישנה "גזירה שוה", ואין הכרח שזוהי גזירה בלא טעם. הסברנו בעבר ובשיעורי מוצש"ק ויגש ומוצש"ק שמות ה'תשע"ג, מדוע אומרים גזירה שוה, ולא "גזירה שוה", הרי הדבר בא בסמיכות? אחד הטעמים לזה, שהלימוד ממקום למקום הוא 'גזירה', כי אין בזה שום סברא. מניין לקשר דוקא את המלה הזאת לחברתה? אולי נקשרה לדברים אחרים? אלא שזוהי גזירת הכתוב, וכך נתקבל הלימוד. אין אדם דן גזירה שוה, אלא אם כן קיבלה מרבו. כך כותבים המפרשים, וועיין רש"י סוכה י"א ע"ב ד"ה לא]. אבל זה לא אומר, שאין בגז"ש טעם. אפילו ב'הלכה למשה מסיני', ישנו טעם. אמנם אין חיוב לחפש ולהבין את הטעם, אלא מקבלים את הדבר כהלכה. ואולי אסור לדון לפי הטעם, כי אם ישנו טעם, הרי נפק"מ טובא. ואם הטעם הוא אחר, ישתנה הדין.

ישנה ראייה לכך מדברי הגמרא במסכת בבא בתרא ודף י"ב ע"ב, זכורני שראיתי זאת לפני שנים רבות בספר האשכול שם [לאחד המפרשים האחרונים, לא ספר האשכול שהזכרנו קודם שחיבר אותו הר"א אב"ד], שהוא אומר שגם בהלכה למשה מסיני ישנו טעם. הגמרא שם אומרת, חכם עדיף מנביא. והגמרא שואלת, מניין לנו? אלא אמר רב אשי, תדע, דאמר גברא רבה מילתא, ומתאמרא הלכה למשה מסיני כוותיה. לפעמים חכם אמר הלכה מהסברא שלו, ואחר כך מתברר שזוהי הלכה למשה מסיני. והגמרא שואלת, ודלמא כסומא בארובה? אולי כך יצא לו בלא כוונה? אומרת הגמרא, ולא טעם יהיב? נמצא א"כ, ששייך לומר טעם בהלכה למשה מסיני. אסדכן ה"ה

דברי בעל אגרות משה בדעת רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע במחלוקתם מאימתי מברך על הלבנה, והאם הברכה מעומד תלויה במחלוקת זו.

לשון הרמב"ם והלכות ברכות פ"י הט"ז י"ז כך, הרואה לבנה בחידושה, מברך ברוך אתה יי' אלדינו מלך העולם, אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם, חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידתם ששים ושמים לעשות רצון קוניהם וכו'. וצריך לברך ברכה זו מעומד. שכל המברך על החדש בזמנו, כאילו הקביל פני השכינה.

ממשיך הרמב"ם ואומר, אם לא בירך עליה בליל הראשון, מברך עליה עד ששה עשר יום בחדש, עד שתימלא פגימתה.

כותב הגאון רבי משה פיינשטיין [אגרות משה ח"א אור"ח סימן קמ"ג], שבדברי הרמב"ם הללו, ישנו חידוש עצום, ממש נפלא. הרי מרן השו"ע ואור"ח סימן תכ"ו ה"א, לא הביא את ההלכה הזו, שצריך לומר ברכת לבנה בעמידה, על אף שמובא כך גם בטור. רק הרמ"א כותב זאת במלה אחת, 'מעומד', ומצויין שם דעת הטור. דן בעל אגרות משה, למה ציינו את ה'טור'? הלא אלו דברי הגמרא הנזכרת? דבר שני, מדוע מרן לא העלה כן להלכה בשו"ע?

מבאר האג"מ ואומר, שהרמב"ם סובר, כי מה שהדבר נחשב 'מקביל פני שכינה', היינו דוקא בתחילת החודש. והרמב"ם דייק זאת מלשון הגמרא, 'כל המברך על החודש "בזמנו" כאילו מקביל פני שכינה'. 'בזמנו' היינו בתחילת החודש. אין פירושו שבכל זמן שהוא יברך על הלבנה, זה נחשב 'מקביל פני שכינה'. בעל אג"מ דייק נפלא בדברי הרמב"ם, כי הרמב"ם כותב, 'ואם לא בירך עליה בלילה הראשון, מברך עליה עד ששה עשר יום', זהו בדיעבד, 'אם לא בירך'. מוכח ש'בזמנו' היינו בתחילת החודש.

ויש ליתן בזה סברא וטעם, בכדי להבין את 'הנשמה' שבעניין. הרי השכינה באה, המלך

בא, א"כ תצא מיד להקביל את פניו. ואם ביום הראשון לא באת להקבילו, אלא באת ביום השני, או החמישי, וכדו', אכן סוף סוף לא התעלמת, אבל כך מקבילים את פני המלך? הרי מיד כאשר הוא בא, עליך להקביל את פניו. זוהי הזכות והמעלה.

הרמב"ם כתב, הרואה לבנה בחידושה, דהיינו בתחילת החודש. אכן עד ט"ז לחודש הדבר נחשב 'חידוש', כיון שהלבנה הולכת אז ומתגדלת. לדעת שאר רבונותא, אמנם בתחילת החודש, התחדשותה גדולה יותר, אבל עד יום ט"ז, עדיין הדבר נקרא 'חידוש'. אולם כאשר הלבנה הולכת ונחסרת, לכולי עלמא זהו אינו חידוש, וכבר עבר זמן הברכה. ממילא, אליבא דהרמב"ם, אם 'בזמנו' היינו בתחילת החודש, אומר האגרות משה, דין זה שצריך לברך עליה בעמידה, זהו רק בלילה הראשון בלבד. אבל אם הוא מברך על הלבנה מיום השני והלאה, לדעת הרמב"ם אין צריך לעמוד. הדבר הפלא ופלא.

לפי זה, הוא מיישב בפלפול את דעת מרן השו"ע, שכתב 'הרואה לבנה בחידושה', אך מאידך פוסק מרן ושם סעיף ד', שאין מברכים על הלבנה אלא לאחר שבעה ימים מן המולד. אם כן, זהו 'חמר גמל'. מצד אחד, הדין של לעמוד הוא בתחילת החודש, אבל בפועל אי אפשר לברך, אלא לאחר שבעה ימים. והדבר לא יתכן. לכן השמיט מרן דין זה של ברכה בעמידה.

נראה לענ"ד, כי הרישא שלדבריו, מה שדייק בעל אג"מ בדעת רמב"ם, זהו ממש דיוק נפלא המתקבל על הדעת, לפי קוצר דעתי נראה שהוא כיון לאמיתה של-תורה, למרות שאף אחד מהמפרשים לא כתב כן. נראה שהדבר מדויק כן הפלא ופלא בדברי רמב"ם. ובפרט לפי הגירסא המובאת בספרי הרמב"ם החדשים והמדויקים [מהדורת ר"ש פרנקל] עפ"י כתב-יד תימניים, שהם ראייה לדבריו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אחר כך, אלא שלפי הרמב"ם, אם הוא לא בירך ביום הראשון, הדבר לא נורא אם הוא לא יברך בכלל, כיון שהוא כבר הפסיד את המצוה, שהיה עליו לברך ביום הראשון. א"כ ביום האחר, הוא רק נתן לו רשות לברך, ולשיטתו משמע שאינו חייב בכך.

אמנם להלכה למעשה, איננו פוסקים כך. אלא כדעת גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל שעשה פשרה בעניין זה ועיין בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן רס"ד, ופסק לברך על הלבנה לאחר שלשה ימים, והרחבנו על זה בס"ד [בשיעור מוצש"ק ויצא ה'תשע"ג].

אבל מה שתירץ בעל אג"מ בדעת השו"ע, הדבר נראה תמוה. וזה לשונו, והנכון לענ"ד, דמהרמב"ם משמע דרק בבירך בלילה הראשון, מברך מעומד. ואחרי כן כתב, ולכן המחבר שכתב בסעיף ד' שאין מברכים עד שיעברו שבעת ימים, וטעמו צריך לומר, דאף שסובר כהרמב"ם שרק בזמנו הוא כאילו הקביל פני השכינה, וא"כ יש לכתחילה לברך בחידושה, וכדהזכיר בסעיף א', וזה יותר טוב ממעלת לברך בעת שנהנין מאורה, דלכן לא כתב זה המחבר שם, מכל מקום מאחר שבזמן הזה אין מי שיכול לצמצם ולברך בחידושה ובליל ראשון, כתב שלכן עדיף לחכות עד שיעברו שבעת ימים, ואז יש כבר מעלת נהנין מאורה, ולא הוצרך לכתבה.

נראה לענ"ד שזהו דוחק. כי המקור לדעת מרן, שפסק לברך ביום השביעי, אינו מטעם שנהנים מאורה, לא זאת היא הנקודה. אולי טעם זה שייך לדעת רבינו יונה, האומר שמברך על הלבנה רק אחרי שלושה ימים. אבל עניין שבעת ימים, הוא על פי הסוד והקבלה. מרן הבית יוסף שם הביא את הר"י גיקיטיליא, שהוא בעל ספר שערי אורה, שכתב בתשובה, לברך אחרי שבעה ימים. והטעם אינו פשטי, אלא עפ"י הסוד. ואכן, אם

ראשית, הם גורסים, ואם לא בירך, בתוספת וא"ו. מוכח שזהו המשך לרישא. וכן הם גורסים, יש לו לברך עליו עד ששה עשר. בדפוסים הרגילים כתוב, 'צריך לברך', או 'מברך עליו'. פירושו, שאם הוא לא בירך בלילה הראשון, הוא לא קיים את ה'לכתחילה', אבל בדיעבד הוא יכול לברך. אולם לפי הגירסא המדוייקת, שחותם עליה הרמב"ם 'הוגה מספרי', כתוב 'יש לו לברך'.

כידוע, לרבינו הרמב"ם יש לפעמים סגנון מיוחד, שאינו מצוי באף אחד מן הקדמונים. הרבה פעמים הוא כותב בלשון 'יש לו', ורבים אינם מבינים את דברי הרמב"ם, טועים ומפרשים שיש לו היינו שיש לו צורך. אבל הפירוש הנכון הוא בהיפך, כשהרמב"ם כותב 'יש לו', זהו נתינת רשות, דהיינו יש לו רשות. ברור שזוהי כוונת הרמב"ם. הוא כתב בלשון זאת, כיון שהרמב"ם היה מדבר בלשון ערבית, ובערבית ישנו מושג של 'זלה', שפירושו 'אתה יכול לעשות כך'. וממילא כשהרמב"ם 'תירגם' זאת בראש שלו ללשון הקודש, כתב בלשון זאת. כמו כן מצינו למשל בספר משנה ברורה, שלפעמים הוא כותב מלים שאיננו מבינים אותם היטב בלשון הקודש, כי הוא היה מדבר בלשון אידיש, ו'תירגם' את האידיש ללשון הקודש, לכן ישנם מושגים שאינם מדוייקים. אותו הדבר עשה הרמב"ם בלשון הערבית. ישנם כמה מלים, שהרמב"ם כתב בתורת תרגום לשפה שבה דיבר. כגון בהלכות יו"ט ופ"א ה"ה, הוא כתב שאם יעשו מלאכה ביו"ט, נמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות. הלשון 'היום הולך' הוא בא מסגנון ערבי, 'סאר אליוס'. הלך היום. הוא השתמש בו לרוב רגילותו.

א"כ זהו כלל ברמב"ם, שכאשר הוא כותב לשון 'יש לו', הכוונה לנתינת רשות. נמצא לפי זה, שבעל איגרות משה כיוון יפה בדבר זה. כיון שהרמב"ם לא אומר ש'בדיעבד יברך

מרן פסק כהר"י גיקיטיליא, הוא היה צריך להחליט, האם עדיף לברך לאחר שבעה ימים, או בחידושה? אם זה אחר ז' ימים, ממילא אז הוא עיקר זמן, וזה נקרא "בחידושה", ובאותו לילה ודאי צריך לעמוד. אבל תמוה לומר, שמחמת כן מרן השו"ע השמיט דין זה.

וכך נראה דעת בעל שתילי זיתים, שלמרות שמרן השמיט 'מעומד', הוא השלימה. נראה שהוא סבר כי מרן לא חולק בעניין זה, אלא אישתמטתיה, תוך כדי כתיבת ספרו.

הקושיא שבאגרות משה מדוע צויין לטור, אינה מוכרחת, כי ידוע כבר שהמציין בהגהות הרמ"א, זה שהוסיף מקורות, פעמים רבות לא דייק ואפילו טעה, וכגון שכתבתי בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ן הלכות קריאת ס"ת ס"ק נ"ד, ד"ה ומה שכתב. ובהלכות נדה סי' א' סק"ג ד"ה ומהשתא. ואעיקרא, מה"בכך שצייין לטור, אם היה מצייין לגמ' היה מקום לדון מנלן שכך זו ההלכה למעשה, לכן קיצר את הדרך וצייין לטור שהוא ספר פסקים הלכה למעשה, ומי שיפתח את הטור ימצא מיד שמקורו מגמרא זו.

[לכאורה יש לדון עוד, אם העמידה בברכת הלבנה לעיכובא, אם הטעם לכך משום הקבלת פני שכינה. אבל אם זה רק מפני הגזירה שוה, פשיטא שאינו מעכב, דלא גרע מספירת העומר שפסק הרמב"ם [בפ"ז מתמידים ומוספים ה' כ"ג] שאם ספר מיושב, יצא. וכ"כ שאר פוסקים. שהלא כולם נלמדו בגז"ש לכם לכם מעומר שכתוב בו בקמה, א"ת בקמה אלא בקומה. שו"ר שכן כתב בספר ברכת איתן ובני ברק התשס"ה. דף קצ"ד קצ"ה, שנראה כי בדיעבד יצא יד"ח מיושב, ושכן פסק בס' ברכת ה', ושלכן מי שהוא חולה או זקן ואינו יכול לעמוד, רשאי לברך בישיבה].

השלמה בעניין פתח גנובה, וטעות בקריאת מפי' ה"א.

דיברנו [בשיעורים האחרונים] בעניין פתח גנובה. ברצוני להדגיש נקודה נוספת, שהרבה טועים בה בזמנינו. מביא זאת בספר "אם למקרא" להרה"ג ניסן שרונ' שליט"א, שבזמנו היה בקשר עמנו בחיבור הספר הזה, שהוא מומלץ לכל מי שרוצה לדעת את יסודות הקריאה, כיון שבזמנינו ישנם הרבה בלבולים בעניינים הללו. הוא מביא כאן בספר את מנהגי כל העדות, אשכנזים ספרדים ותימנים.

בכדי לדעת את יסודות הקריאה, צריך ללמוד לפחות שני דברים, את "מחברת התיגאן", ואת הספר הזה, כך לכל הפחות תהיה לאדם ידיעה כללית בעניין. זהו דבר חשוב מאד, כיון ששומעים בזמנינו כל מיני מבטאים אחרים, ואנשים עלולים להשתבש.

בפרק י"ג דף נ"ט הוא הביא בשם סידור מה"ר שבתאי סופר, זהו סידור אשכנזי ישן, שם הוא כותב איך אומרים את המלה 'אלוה' ראשית, ישנם שאינם רוצים לומר בה"א, לכן הם אומרים 'אלוקה'. גם כשהם קוראים מלה זאת בה"א, הם השתבשו לגמרי. הוא אומר כך, למשמע אוזן דאבה נפשי, כי שמעתי אומרים בוידוי בעל חטא, ועל כולם 'אלוהא' סליחות, כשאומרים את זה עם ה', הם קוראים את הה"א בפתח, ומוציאים אותה מן הפה בחוזק לקיום המפיק, וכך עושים מדי יום ביומו בגאולת שחרית, משפיל גאים ומגביה'א' שפלים. שקוראים ה"א של מגביה' בחוזק, בנקודת הפתח וכו'.

לצערינו, שמעתי כך גם בציבור שלנו, מתלמיד חכם אחד, שאמר 'מגביה'א' שפלים. לך תתקן אותו באמצע התפילה... שיאמר כראוי 'מגביה'. מגביה. ואפילו שאין יו"ד נוספת, אבל כבר אמרנו שזוהי אות גנובה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבא מארי סיפר לי, שכשהיה בתימן, היתה תקופה שהיתה לו בה "הארה", והוא היה מעמיק ומתבונן, והתחיל לכתוב חידושים על סדר המסכתות וכדומה. כנראה חלק מהם אבד, חושבני שזהו אחד השרידים מאז. אני לא שמת לי לב לכך, ואינני זוכר שהוא דיבר איתי על זה פעם. כנראה "הארות" כאלה, לא מצויות "בחשכת" הגלות, על-דרך שכתב הרמב"ם לגבי נבואה שאין לנו בגלותנו בעוה"ר, מטעם שאחז"ל כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה וכו', כמו שהבאנו בס"ד בשיעור מוצש"ק חקת ובלק, שנה זו. קל וחומר גלות תימן, שהיתה הקשה שבגליות כידוע.

בכל אופן, דיברנו על עניין מאמר זה בעבר ושיעורי מוצש"ק ראה ומוצש"ק שופטים ומוצש"ק כי תצא ה'תשע"ב, אבל אומר לכם דבר חדש שנתגלה לי בעניין זה. אאמו"ר זצ"ל כותב [מובא בדף ז'] כך, בבבא מציעא פרק ד' ודף נ"ט ע"א, גבי תנורו של-עכנאי גרסינן, תנן התם חיתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאים [וכו']. אמר להם, אם הלכה כמותי, חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה ארבע מאות אמה. זה תמוה מאין יש חרוב בבית המדרש? איך צומח בבית המדרש חרוב? וכי אותם תנאים יצאו אז מבית המדרש? אינני יכול להיכנס לכל פרטי הפרטים, מי שירצה יעיין בפנים בפירושו 'מראה הנוגה'.

צריכים לדעת, זוהי מימרא נוראה, ישנם הרבה דברים שחז"ל טמנו כאן, והלבישו אותם בכל מיני מליצות ומשלים. הרבה מפרשים עומדים על כך, מהו 'חרוב' זה? ובמה מתווכחים רבי אליעזר ורבנן, האם מטמא או לא? האם מסתכלים עליו כדבר אחד, או שהחוליות מפרידים אותו? זהו ויכוח הלכתי. האם תנור זה נחשב כשבור ונתון, האם ללכת אחר הטיט שהוא מיעוט, אך הוא מעמיד, או

[מסתמא זה נגרם לו בגלל שהתפלל בעבר עם אשכנזים, ובנוסח ובמבטא שלהם, ונכנס ללשונו שיבוש ללא תשומת-לב].

והוסיף שם מה"ר שבתאי, הנה טעותם מפורסם, אם היא נעה בפתח, אז היא אינה נחה.

כמו-כן יש להעיר לגבי המלה תַּמָּה. הביטוי הנכון כאילו אומרים תַּמִּי-יָהּ, לפי מנהגינו. וכן אלוה, אֱלוֹ-יָהּ.

ביאור קטע במאמר "תנורו של-עכנאי" מאת כמה"ר נסים רצאבי זצ"ל שיום פטירתו חל בשבת הבאה.

בשבת הבאה, יחול היאר-צייט של-אבא מארי זצ"ל, ב"ה זכינו להוציא לעילוי נשמתו את החוברת-קונטרס "תנורו של-עכנאי". כל עניין חוברת זו, הוא סייעתא דשמיא. ביום היאר-צייט של-אבא מארי זצ"ל בשנה שעברה, גיליתי חשיבות חידוש זה. לא שמת לי לב לכך בעבר, אבל אז לכבוד היאר-צייט התחלתי ללמוד ולעיין בעניין זה, והמשכתי משם והלאה לכתוב עליו ביאורים והערות, אולם לא חשבתי שאוציאו לאור. אבל כאשר הגיע יום היאר-צייט של אמי מורתי ע"ה, אמרתי שאשלים את הדברים ואוציאם לאור לעילוי נשמתם.

הרבה תלמידי חכמים המעיינים בקונטרס הנז', אומרים שהדבר לא יתכן, בטח א"מ 'העתיק' את הדברים מאיזה ספר... אבל תדעו לכם, חיפשנו ולא מצאנום בשום ספר. נתתי למומחים ובדקו ב"אוצר החכמה", ואפילו פסקא אחת הם לא מצאו בשום ספר עד היום. בזמן האחרון יצא ספר ליקוט "אוצרות האגדה" על עין יעקב, הם מלקטים שם חידושים מעשרות או ממאות ספרים, וגם שם חיפשתי ולא מצאתי כלום מהעניינים שכתב אאמו"ר.

אחר הרוב שהם החוליות וכו'. פתאום מדברים על אותות ומופתים, על נסים. ר' אליעזר בן הורקנוס מביא ראיה מהחרוב, והחרוב נעקר מאה אמה, או ארבע מאות אמה. אח"כ 'אמת המים תוכיח', ואח"כ 'כותלי בית המדרש יוכיחו'. והחכמים אומרים לו, הלכות צריכים לקבוע בויתוח הלכתי, לא במופתים. כך יש מבינים.

לכאורה מה נפשך, אם הוא עשה מופת אחד, והדבר לא עזר, לא קיבלו חכמים את דעתו, מה יעזור אם יעשה עוד מופת? הרי גם עליו יאמרו שזאת אינה הוכחה? דבר שני, מדוע הוא עשה דוקא מופת בחרוב, ובאמת המים, ובכותלי בית המדרש? מי שמתבונן בזה, רואה ומבין כי אלו אינם דברים של 'מה בכך'. אלו הקושיות וזולתם, העומדות בפני כל מעיין.

אומר אבא מארי זצ"ל, אלא זה רמז על רבי אלעזר בן עזריה, שאמר הרי אני כבן שבעים שנה, ואותו היום היה ראש ישיבה, והחרוב הזה משעת נטיעתו עד שעת גמר פרוי שבעים שנה, לפיכך רמז אותו לחרוב. הרי רבי אליעזר בן הורקנוס רצה, שחכמים נוספים בבית המדרש, יוכיחו כפי דעתו. כשהוא אומר 'חרוב', הכוונה לרבי אלעזר בן עזריה, שנקרא חרוב, כיון שאמר 'הרי אני כבן שבעים שנה'. את דבר זה הסתירו כאן, וישנה סיבה לכך. כי מי שיתבונן יראה, שישנו פה דבר הפלא ופלא. ובהמשך ביאורו, 'אמת המים' רומז לרבי עקיבא, ו'כותלי בית המדרש' רומז לבן זומא ובן עזאי.

נמצא חידוש, שרבי אליעזר בן הורקנוס לא היה היחידי, אלא היו כמה חכמים שהסכימו עימו. היו ויכוחים בבית המדרש בעניין זה. אבל בסוף, הם חזרו בהם, ורק רבי אליעזר בן הורקנוס נשאר בדעתו. וזהו דבר חמור. הרי ישנם כמה חכמים שהיו בשיטתך, ולבסוף הם קיבלו את דעת הרוב, הם מתבטלים לרוב, א"כ למה רק אתה לא מסכים? זהו חידוש גדול.

אולי בגלל כך חז"ל הסתירו זאת, הם לא רצו לומר זאת במפורש. רק מי שיתעמק, יבין מה טמון כאן. אמרו, אין מביאים ראיה מן החרוב, שהוא רבי אליעזר בן עזריה לפי שיש גדולים ממנו.

מפאת קוצר הזמן, נדלג מעט. חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח. חזרה אמת המים לאחוריה. 'אמת המים' היא רמז על רבי עקיבא, מה אמת המים אין לה שורש ואין לה סוף, כך רבי עקיבא אין לו שורש אבות, לפי שהוא בן גרים. לפיכך אמרו, אין מביאים ראיה מאמת המים. רבי אליעזר ניסה, שגם רבי עקיבא יאמר זאת. 'חזרה אמת המים לאחוריה', דהיינו רבי עקיבא התווכח עם החכמים, והחזיר אותם מדבריהם בפלפולים וראיות, הראה שהוא הצודק. ואמרו החכמים, אין מביאים ראיה מאמת המים, כי רבי עקיבא אין לו שורש ואין לו סוף, כיון שהוא בן גרים. ונחשב כאמת המים, השונה ממעיין. למעיין יש שורש, הוא נובע, יודעים עד היכן הוא מגיע. אבל אמת המים, אינה כן.

חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, כותלי בית המדרש יוכיחו. היטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם? לא נפלו, מפני כבודו של רבי יהושע. ולא זקפו, מפני כבודו של רבי אליעזר, [ועדיין מטין ועומדין]. 'כותלי בית המדרש' הם בן עזאי ובן זומא, ואותו היום היו בן כ"ה שנים, ביקשו לחלוק על החכמים בתשובותיהם. התלמידים הצעירים שעדיין לא נסמכו, מתווכחים וחולקים על רבן גמליאל ורבי יהושע. גער בהם רבי יהושע, אמר להם אמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם. שעדיין לא הגעתם להוראה שהוא ארבעים שנה. אינכם קובעים, כיון שאינכם בני ארבעים שנה. לפיכך לא היו

שערי יצחק – השיעור השבועי

דומה לכאן. כיון שהרגיל בדרכי הדרוש, כגון מהר"ל מפראג, וכל העוסקים בכך, יכולים לפרש ע"ד הדרוש כך. אולם מהר"ם שיף, כנראה לא התעסק הרבה בדרוש. ויותר מדוייק לומר שדרשותיו היו בסגנון אחר, קרוב יותר לפשט, כמו שאפשר להבין מתוך דרושים נחמדים למהר"ם שיף, שנדפסו בש"ס וילנא אחרי חידושו למסכת חולין, בדף י"ג י"ד. אלו ואלו דברי אלד"ים חיים.

אבל למעשה הדבר אינו דומה כלל. כי מה שאמרנו על דברי החיד"א, הוא הביא הקדמות שאין להם מקור בסוגיא, ואלו דברי נביאות בכדי להעמיס אותם בסוגיא. אבל כאן, שאנו מפרשים ש'אמת המיס' היינו רבי עקיבא וכו', אלו אינם פירושים 'מבחוץ', אלא 'מבפנים'...

אתם יודעים, ישנם שני סוגי פרשנויות. יש 'אונס', ויש 'מפתה'. דהיינו, ישנו מי שמכריח להכניס פירוש. וישנו מי שמייפה ומקשט את הדברים. צריכים להיזהר שלא 'להכניס' לסוגיא פירושים, אלא 'להוציא' מהסוגיא פירושים. וכמו שהסברתי בס"ד במילי דאבות, פ"ה דאבות משנה כ"א הפוך בה והפוך בה, דף ק"ע ד"ה מעתה. א"כ הדברים הללו, נובעים מתוך הסוגיא. זהו אינו פירוש ש'מכניסים' אותו, אלא שהוא מקשר בין המושגים, ובהחלט אלו דברים שמתקבלים על הדעת.

אני מקווה שבעזרת ה' הדברים אכן מיושבים, ובכך קירבנו את הרחוקים. דרך אגב, נראה אמנם כי אכן כל התנאים שהוזכרו בנ"ד, הן ע"י אאמו"ר זצ"ל הן ע"י מהר"ם שיף, כולם אכן היו בדורם של רבן גמליאל ור' אליעזר בן הורקנוס.

הזמנת הציבור הקדוש לשמחת הבר מצווה של ה"ה דוד רצאבי הי"ו, בן זקונים למרן שליט"א.

חולקין מפני כבודו של רבי יהושע, ולא שותקין מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין היו חולקים מעט. הם נשארו באמצע.

את הפירוש הזה, לא מצאתי בשום ספר בעולם. אמנם מהר"ל מפראג כתב דבר דומה, ובלא להזכיר שמות החכמים, והבאתי מדבריו בהערות 'מראה הנוגה', ולא נאריך כעת בכך.

דברי מהר"ם שי"ף בעניין זה, ומתי שיך "להעמיס" פירושים על מאמרי חז"ל ושיתקבלו כראוי. אולם נתחדשו לי, דברי מהר"ם שיף שם בסוגיא, דבר הפלא ופלא, ממש 'פצצה'. הוא כותב כך, אני שמעתי דרך דרוש, 'חרוב' ר"ל רבי חנינא בן דוסא, שהיה מופלג יוכיח. על שם 'וחנינא בני די לו בקב חרובין'.

הוא מביא דבר דומה, למה שכתב אאמו"ר זצ"ל, שחרוב היינו רבי חנינא בן דוסא, כפי שהגמרא במסכת ברכות [דף י"ז ע"ב] אומרת, די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. נעקר ממקומו שהיה שם, ובא לו לכאן. דהיינו שהוא לא היה אז עמהם בבית המדרש. 'אמת המיס', רבי אלעזר בן ערך, כמעין המתגבר יוכיח וכו', חזרו לאחוריהם והודו לדבריו. הם הסכימו אתו. ובסוף דבריו, תלמידי כותלי בית המדרש יוכיחו, הוא הבין אותו הדבר, שאלו הם התלמידים הנמצאים מסביב, דהיינו בצדדים. גער בהן, לא הודו לדבריו משום כבודו וכו', ולא זקפו לעמוד על דבריהם הראשונים וכו', נראה שכאן חל שיבוש בדבריו, שנתהפכו הדברים, כאשר יבין המעיין. ועדין מטים ועומדים. מסיים את דבריו בהערה בזה"ל, וכל זה דרש רחוק. הוא אמנם כותב את הפירוש הזה ששמע, אבל מהר"ם שיף מביע את דעתו שזהו דרש רחוק.

כבר הקדמתי, כי מהר"ל מפראג אומר פירוש כעין מש"כ אבא מארי זצ"ל. אולם לכאורה, הרי אמרנו מקודם על דברי החיד"א, שא"א "להעמיס" פירושים מבחוץ? אבל הדבר אינו

בעזרת ה' ברצוני להזמין את כל הציבור, לשמחת ברמצוה של בקוננים שלי, ה"ה דוד הי"ו, שתתקיים בעזרת ה' בליל י' מנחם אב, באולמי קונטיננטל, פעיה"ק ב"ב ת"ו. הרב שילה יגאלי נר"ו יחלק את ההזמנות בכתב לכל הקהל הקדוש. דוד נולד במוצאי תשעה באב, על כן קראתי שמו כשם משיח בן דוד. נקווה שנוכה בקרוב לגאולה, אכי"ר. אבל לצערינו המשיח 'עומד אחר כתלנינו', אולם לא נותנים לו לבוא... לא נראה לי בינתיים שהוא יבוא ונתבאר בס"ד בסוף השיעור הבא, מוצש"ק דברים]. אנו מצפים בכל יום שיבוא, אולם מצד שני אין לנו ברירה, אנו חייבים לקחת שני מהלכים, גם 'בכל יום שיבוא', וגם לתכנן מה יהיה על הצד שהוא לא יבוא. א"כ כל הציבור מוזמן, ברוכים הבאים בשם ה'.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"ג, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה.
פרטים בטלפון: 050-4140741

הודעה משמחת!

בעזה"י החל "שידור חי"

של השיעור השבועי

מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

בכל מוצש"ק בישיבת חובות הלבבות

רח' יואל 18 ירושלים.

תחילת השידור בשעה 21:45.

פרטים בטל' 054-8476760.

ברוכים הבאים בשם ה'!

מרכז "אוצר ספרי תימן" י-ם.